

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2013 roku

WARSZAWA 2015

Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2013 roku

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Irena Augustyńska -Grzymek
mgr inż. Katarzyna Kambo
mgr Paweł Michalak
mgr Monika Puchalska

Warszawa 2015

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-560-4

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Wstęp	5
2.	Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)	6
2.1.	Informacje ogólne o FADN	6
2.2.	Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych	8
2.3.	Zakres podmiotowy FADN	10
2.4.	Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	11
2.5.	Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”	11
2.6.	Zakres przedmiotowy FADN	13
3.	Cele, metoda i obiekty badawcze	14
3.1.	Cele opracowania	14
3.2.	Metoda	14
3.3.	Obiekty badawcze	16
4.	Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników	19
5.	Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników	23
5.1.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)	23
5.2.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	26
5.3.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)	29
6.	Podsumowanie	32
7.	Aneks tabelaryczny	33

Spis wykresów

Wykres 1.	Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach	18
Wykres 2.	Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego	18
Wykres 3.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)	19
Wykres 4.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	20
Wykres 5.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)	21
Wykres 6.	Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2013 roku (29 798 zł)	22

Wykres 7.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	23
Wykres 8.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8).....	24
Wykres 9.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)	26
Wykres 10.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	27
Wykres 11.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6) ..	29
Wykres 12.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)	30

1. Wstęp

Decydujący wpływ na podejmowane przez rolnika produkcyjne i inwestycyjne decyzje w gospodarstwie rolnym ma sytuacja finansowa i ekonomiczna rodziny. Zależność ta wynika z faktu, że w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym rodziny rolnika. W szczególności dotyczy to przepływu kapitału. W okresie obrachunkowym realizowane są, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierunkowe przekazania kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym. Z tego powodu istotne są informacje dotyczące dochodów zarówno z gospodarstw rolnych jak i spoza gospodarstw.

Dla pełniejszego przedstawienia sytuacji finansowej w gospodarstwach rolnych pogrupowano je według trzech kryteriów:

- typu rolniczego,
- klas wielkości ekonomicznej,
- klas wielkości obszarowej.

Analizę wykonano wykorzystując dane rachunkowe zbierane w ramach Polskiego FADN oraz dane o dochodach spoza gospodarstwa rolnego uzyskane z badania ankietowego, przeprowadzonego w tych samych gospodarstwach, w których prowadzono rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN.

Analiza jest kontynuacją badań prowadzonych w tym obszarze od 2004 roku. Prezentowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w publikacjach Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich UE (DG AGRI).

2. Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)

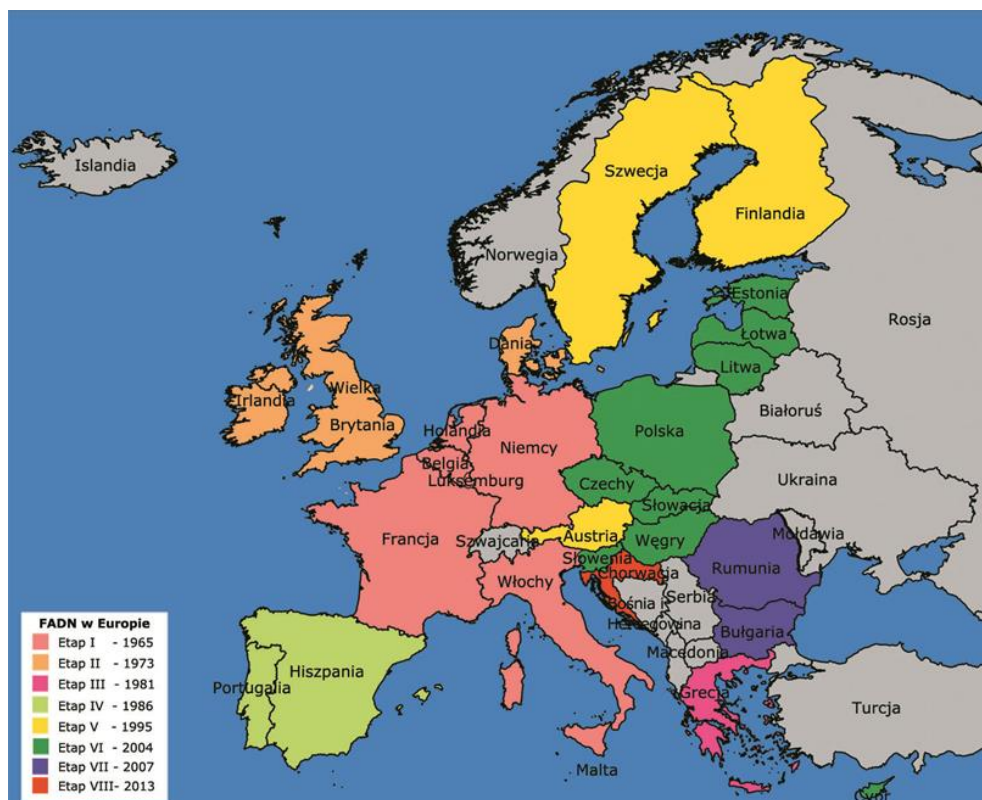
2.1. Informacje ogólne o FADN

FADN to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, którego formalne funkcjonowanie rozpoczęło się w 1965 r.

FADN był tworzony etapowo w miarę poszerzania Unii Europejskiej, na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EEC z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. W początkowej fazie (etap I) system zaistniał w sześciu państwach założycielskich (w Belgii, we Francji, w Holandii, w Luksemburgu, w Niemczech i we Włoszech), a po poszerzeniu w 1973 r. (etap II) także w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii. Od 1981 r. (etap III) dodatkowo w Grecji, od 1986 r. (etap IV) do badań włączono Hiszpanię i Portugalię, a od 1995 r. (etap V) Finlandię, Szwecję i Austrię. Od 1 maja 2004 r. (etap VI) do systemu FADN weszły także: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry, od 1 stycznia 2007 r. (etap VII) Rumunia i Bułgaria, a od 1 lipca 2013 r. Chorwacja (etap VIII).

W 2013 r. FADN funkcjonował na terenie 28 państw członkowskich UE. Poniżej przedstawiono przebieg rozszerzenia zasięgu FADN.

Mapa 1. Etapy tworzenia FADN w Europie

Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych, które opisują sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Dane gromadzone w ramach FADN dotyczą działalności rolniczej w gospodarstwach towarowych oraz tzw. OGA, tj. działalności innej niż rolnicza związanej z gospodarstwem rolnym. Brak danych o dochodach spoza gospodarstwa rolnego nie pozwala na ocenę sytuacji dochodowej rodzin rolniczych związanych z gospodarstwami towarowymi.

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzającej w danym regionie FADN lub państwie członkowskim co najmniej 90% wartości Standardowej Produkcji (SO).

W poszczególnych państwach członkowskich występują różne minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN (patrz: Tabela 1). Różnice te wynikają przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej państw członkowskich.

Należy podkreślić, że baza danych FADN jest jedyną, w której dane gromadzone są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

FADN bazuje na danych rachunkowych dostarczanych przez rachunkowość realizowaną w konwencji tzw. rachunkowości zarządczej. Ta odmiana rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najpełniejsze odzwierciedlenie sytuacji produkcyjno – ekonomicznej gospodarstwa rolnego. O wyborze tej odmiany rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji adekwatnych do sytuacji gospodarstw rolnych.

---

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

2.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych

Według znowelizowanych zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, w klasyfikacji gospodarstw rolnych stosuje się nowy parametr ekonomiczny, którym jest Standardowa Produkcja² (ang. Standard Output, w skrócie SO).

Standardowa Produkcja (SO) jest to średnia z 5 lat wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej) uzyskana z 1 ha lub od 1 zwierzęcia³ w ciągu 1 roku, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych. W celu wyeliminowania wahań wartości produkcji (powodowanych np. złą pogodą) czy też cen produktów i środków do produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z 5 lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu.

WTGR narzuca konieczność obliczania zestawów współczynników SO dla każdego regionu rolniczego i dla każdej prowadzonej w gospodarstwie działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. Listę działalności rolniczych, dla których konieczne jest obliczenie SO ustala Komisja UE i jest ona zgodna z listą cech Badań Struktury Gospodarstw Rolnych. Duża liczba pozycji w zestawach Standardowej Produkcji odzwierciedla nie tylko zróżnicowanie rolnictwa we Wspólnocie, ale także ukazuje poziom stosowanej szczegółowości, zapewniający porównywalność dostarczanych wyników, a tym samym realnie odzwierciedlający sytuację w rolnictwie.

Przy zastosowaniu współczynników Standardowej Produkcji gospodarstwa rolne klasyfikowane są według dwóch charakterystyk:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego określana jest jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wyrażana jest wartością SO w euro. Na podstawie tak ustalonej wielkości ekonomicznej dane gospodarstwo rolne zaliczane jest do odpowiedniej klasy wielkości ekonomicznej.

Typ rolniczy gospodarstwa rolnego określany jest na podstawie udziału poszczególnych działalności rolniczych w tworzeniu całkowitej wartości SO gospodarstwa. Typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego system produkcji.

---

² Do roku obrachunkowego 2009 WTGR oparta była na parametrze Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej a wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana była za pomocą Europejskiej Jednostki Wielkości [ESU].

³ SO dla grzybów odnosi się do 100 m² uprawy; SO dla drobiu odnosi się do 100 szt. zwierząt; SO dla pszczoł odnosi się do 1 ula (1 rodziny pszczelej).

W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw zorganizowane są w:

- 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
- 21 typów podstawowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
- 61 typów szczegółowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem trzech znaków).

Z uwagi na rosnące znaczenie wielofunkcyjności gospodarstw rolnych, WTGR została uzupełniona o dodatkową „klasyfikację”, której kryterium jest udział przychodów z **działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem** (ang. Other Gainful Activities, w skrócie OGA) w całkowitych przychodach gospodarstwa (rolnictwo + OGA + dopłaty bezpośrednie). OGA to działalność, w ramach której wykorzystywane są albo zasoby gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, maszyny itp.) albo produkty tego gospodarstwa. W zależności od tego, jaki procent całkowitych przychodów gospodarstwa stanowi OGA, dane gospodarstwo zaliczane jest do jednej z trzech klas OGA.

Działalność gospodarcza inna niż rolnicza nie jest brana pod uwagę w typologii gospodarstw dokonywanej na podstawie działalności rolniczych – zarówno wielkość ekonomiczna jak i typ rolniczy nie uwzględniają OGA.

2.3. Zakres podmiotowy FADN

Minimalny próg określający gospodarstwo jako towarowe (oznacza to włączenie gospodarstwa do badań) wyrażony jest w euro. Wielkość ta jest ustalana oddzielnie dla każdego państwa członkowskiego i zmienia się w czasie, zgodnie z ewolucją struktury i siły ekonomicznej gospodarstw rolnych (patrz: Tabela 1).

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej i liczebność próby FADN w poszczególnych państwach członkowskich w 2013 r.

Państwa	Dolny próg wielkości ekonomicznej EUR	Liczba gospodarstw w próbie szt.	Struktura próby w europejskim FADN %
Austria	8 000	2 000	2,3
Belgia	25 000	1 200	1,4
Bułgaria	2 000	2 202	2,6
Cypr	4 000	500	0,6
Czechy	8 000	1 417	1,7
Dania	15 000	2 150	2,5
Estonia	4 000	658	0,8
Finlandia	8 000	1 100	1,3
Francja (w tym: Gwadelupa, Martynika, Reunion)	25 000 15 000	7 620 260	8,9 0,3
Grecja	4 000	5 500	6,4
Hiszpania	4 000	8 700	10,2
Holandia	25 000	1 500	1,8
Irlandia	8 000	900	1,1
Litwa	4 000	1 000	1,2
Luksemburg	25 000	450	0,5
Łotwa	4 000	1 000	1,2
Malta	4 000	536	0,6
Niemcy	25 000	8 800	10,3
Polska	4 000	12 100	14,1
Portugalia	4 000	2 300	2,7
Rumunia	2 000	6 000	7,0
Słowacja	15 000	523	0,6
Słowenia	4 000	908	1,1
Szwecja	15 000	1 025	1,2
Węgry	4 000	1 900	2,2
Wielka Brytania (w tym: Irlandia Północna)	25 000 15 000	2 500 320	2,9 0,4
Włochy	4 000	11 137	13,0
Razem FADN UE		85 626	100

Źródło: Rozporządzenie Komisji nr 1291/2009 z 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

2.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe FADN z poszczególnych państw opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN⁴. Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, są one przekazywane w celu akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje zróżnicowanie gospodarstw rolnych pod względem ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej pole obserwacji jest dzielone na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw sadowniczych w innym regionie). W procedurze warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

2.5. Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie służy do ustalenia minimalnego progu wielkości ekonomicznej dla pola obserwacji FADN. W Polsce dla roku obrachunkowego 2013 próg ten został ustalony na poziomie 4 000 euro. Tabela 2 przedstawia powierzchnię niektórych upraw oraz liczbę zwierząt niezbędną do włączenia gospodarstwa do pola obserwacji FADN.

---

⁴ Goraj L., Osuch D., Bocian M., Cholewa I., Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2013 wersja z dnia 05-09-2012. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2012.

Tabela 2. Rozmiary działalności rolniczych niezbędne do osiągnięcia przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej* według współczynników SO „2007”

Region	Działalność	J.m.	Ekwiwalent 4000 euro wg SO "2007"
Pomorze i Mazury	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	6,3
	Rzepak i rzepik	ha	5,6
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,4
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,2
	Krowy mleczne	szt.	3,2
	Tuczniaki	szt.	18,3
Wielkopolska i Śląsk	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	5,8
	Rzepak i rzepik	ha	5,3
	Buraki cukrowe	ha	2,6
	Sady jabłoniowe	ha	2,0
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	3,1
	Tuczniaki	szt.	18,1
Mazowsze i Podlasie	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	7,5
	Rzepak i rzepik	ha	7,0
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	1,8
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,4
	Krowy mleczne	szt.	3,6
	Tuczniaki	szt.	16,5
Małopolska i Pogórze	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	7,2
	Rzepak i rzepik	ha	6,4
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,1
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	4,3
	Tuczniaki	szt.	17,4

*Osiągnięcie przez gospodarstwo minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”, włącza GR do pola obserwacji Polskiego FADN; np. w regionie Pomorze i Mazury powierzchnia pszenicy 6,3 ha zapewnia osiągnięcie progowej wartości 4 000 euro.

2.6. Zakres przedmiotowy FADN

FADN regulowany jest przepisami prawa. Podstawowym dokumentem prawnym jest Rozporządzenie Rady nr 79/65 EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające ten system i nakładające na każde państwo członkowskie obowiązek jego utworzenia. Przepis ten określił trzy podstawowe zasady obowiązujące w FADN. Spośród nich na pierwszym miejscu wyróżniona jest zasada dobrowolnego udziału rolników w tym systemie.

Zakres i format zbieranych danych rachunkowych w gospodarstwach rolnych dla potrzeb FADN, jest szczegółowo zdefiniowany w Rozporządzeniu Komisji nr 781/2009 z dnia 27 sierpnia 2009 r. oraz na podstawie dokumentu RI/CC 1256 r. 7 Farm Return Data Definitions z lutego 2012 r. Przepisy te wraz z powyższymi zmianami, obok szczegółowego wykazu zmiennych, zawierają także instrukcje dotyczące sposobu tworzenia tzw. sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN (The Farm Return) oraz definicje stosowanych pojęć.

Kierując się zapisami tego rozporządzenia można stwierdzić w sposób bardzo ogólny, że gromadzone dane w ramach FADN:

- dotyczą wyłącznie gospodarstwa rolnego,
- odzwierciedlają stan i strukturę składników majątkowych, a także stan i strukturę źródeł zobowiązań,
- odzwierciedlają strukturę przychodów i kosztów na poziomie gospodarstwa rolnego,
- w sposób szczególny uwzględniają elementy związane ze Wspólną Polityką Rolną (dotacje).

Zatem ze względów formalnych nie ma możliwości poszerzenia zakresu zbieranych danych rachunkowych w ramach Polskiego FADN⁵. Jedynym formalnym źródłem danych o dochodach rodzin rolników jest badanie budżetów gospodarstw domowych (w tym rodzin rolniczych) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)⁶.

---

⁵ To jest właśnie powód odstąpienia od zbierania w ramach podstawowego zakresu Polskiego FADN danych o dochodach rodzin rolników pozyskiwanych spoza gospodarstwa rolnego, praktykowanego w rachunkowości rolnej organizowanej przez IERiGŻ-PIB do momentu uzyskania statusu Agencji łącznikowej FADN w Polsce.

⁶ W 2013 r. badaniem objęto 37 181 gospodarstw domowych, Budżety gospodarstw domowych w 2013 r., GUS, Warszawa 2014, str. 17.

3. Cele, metoda i obiekty badawcze

3.1. Cele opracowania

Za cele opracowania przyjęto:

- zbadanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych, klasach wielkości ekonomicznej oraz klasach obszarowych gospodarstw rolnych,
- zbadanie rozkładu gospodarstw według struktury i poziomu dochodu rodziny rolnika,
- zbadanie poziomu dochodów rodzin rolników, które osiągnęły dodatni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i jednocześnie dodatni dochód spoza gospodarstwa.

3.2. Metoda

Pominięcie informacji o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w przypadku indywidualnych gospodarstw rolnych stanowi duże ograniczenie dla poznania i wyjaśniania zasad ich funkcjonowania. Mając świadomość wagi niedostatku tego typu informacji, podczas projektowania struktury bazy danych rachunkowych z gospodarstw rolnych na potrzeby Polskiego FADN i organizacji ich zbierania, podjęto decyzję o uruchomieniu zbierania danych o dochodach rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego. Badanie to prowadzone jest równoległe do zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych w celach Polskiego FADN, w tych samych gospodarstwach i jest badaniem całkowicie dobrowolnym. Doradca dostarcza rolnikowi „Ankiety dotyczącej dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”⁷ (zwanej dalej ankietą), której integralną częścią jest deklaracja woli uczestniczenia w dodatkowym w stosunku do Polskiego FADN badaniu z jednoczesną zgodą na udostępnienie tych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ-PIB.

Dotychczasowe doświadczenia w zbieraniu danych z gospodarstw rolnych wskazują, że informacje o dochodach należą do grupy najbardziej wrażliwych i rolnicy niechętnie podają szczegółowe kwoty dochodu ze źródeł pozarolniczych. Pamiętając o tym, w badaniach odstąpiono od bezpośredniego zbierania wartości odnoszących się do dochodów pozarolniczych, na rzecz wyboru kodu charakteryzującego dochód z określonego przedziału⁸ (np. kod 5 odpowiada dochodowi z przedziału 800 - 999 zł)⁹.

⁷ Pełny format kwestionariusza p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika” jest zamieszczony na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

⁸ Ten sposób zastosowano z powodzeniem w badaniu dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu, realizowanym w czerwcu 1994 r. na terenie 2 gmin we współpracy z ekspertami z Economic Research Service (ERS) i National Agency of Statistic Service (NASS) z USA. Zob.: D. Nieć, D. Osuch, J. Gomółka: „Badanie dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu.” IERiGŻ, Warszawa 1997.

⁹ Pełen wykaz kodów dla przedziałów kwotowych zamieszczony jest na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

W trakcie roku obrachunkowego zbierano dane w ujęciu miesięcznym z wydzieleniem 4 rodzajów źródeł:

- pracy najemnej,
- świadczeń emerytalno-rentowych,
- innych świadczeń społecznych,
- pozostałych źródeł.

W przypadku zarejestrowanej działalności pozarolniczej ewidencjonowano jednorazowo za cały rok dochody po opodatkowaniu, podając dodatkowo symbol EKD/PKD.

Na potrzeby analizy dochodu spoza gospodarstwa rolnego została użyta środkowa wartość przedziału kwot dochodu, a w przypadku ostatniego przedziału przyjęto wartość 100 000 zł. Tak więc np. dla przedziału o numerze 6, w którym powinny być zawarte kwoty od 1 000 do 1 199 zł dla obliczeń dochodu spoza gospodarstwa rolnego przyjęto wartość 1 100 zł.

Informacje na temat dochodu netto z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykorzystane zostały z danych rachunkowych zebranych w ramach Polskiego FADN (zmienna SE420 w wynikach standardowych).

Do analizy statystycznej struktury gospodarstw zastosowano wykresy określające liczbę gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych, w klasach wielkości ekonomicznej oraz w poszczególnych klasach obszarowych. Dwa pierwsze kryteria są podstawą wyboru reprezentatywnej próby gospodarstw w ramach FADN, dane w tym systemie nie są zaś reprezentatywne z punktu widzenia wielkości obszarowej. Grupowanie gospodarstw według zasobów ziemi zostało zastosowane w celu zaspokojenia zapotrzebowania odbiorców przyzwyczajonych do tego kryterium grupowania gospodarstw rolnych. Ponieważ nie udało się pozyskać danych o dochodach ze wszystkich gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN, **przedstawiane wyniki nie są reprezentatywne dla ogółu gospodarstw towarowych w Polsce.**

Do analizy struktury dochodów rodzin rolników wykorzystano wykresy kolumnowe określające wielkość i strukturę dochodów rodzin rolników w poszczególnych grupach gospodarstw.

Do oceny zróżnicowania dochodów gospodarstw w próbie badawczej wykorzystano podstawowe statystyki opisowe tj. średnią arytmetyczną, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności.

Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń mogą wystąpić różnice z tytułu zaokrągleń.

3.3. Obiekty badawcze

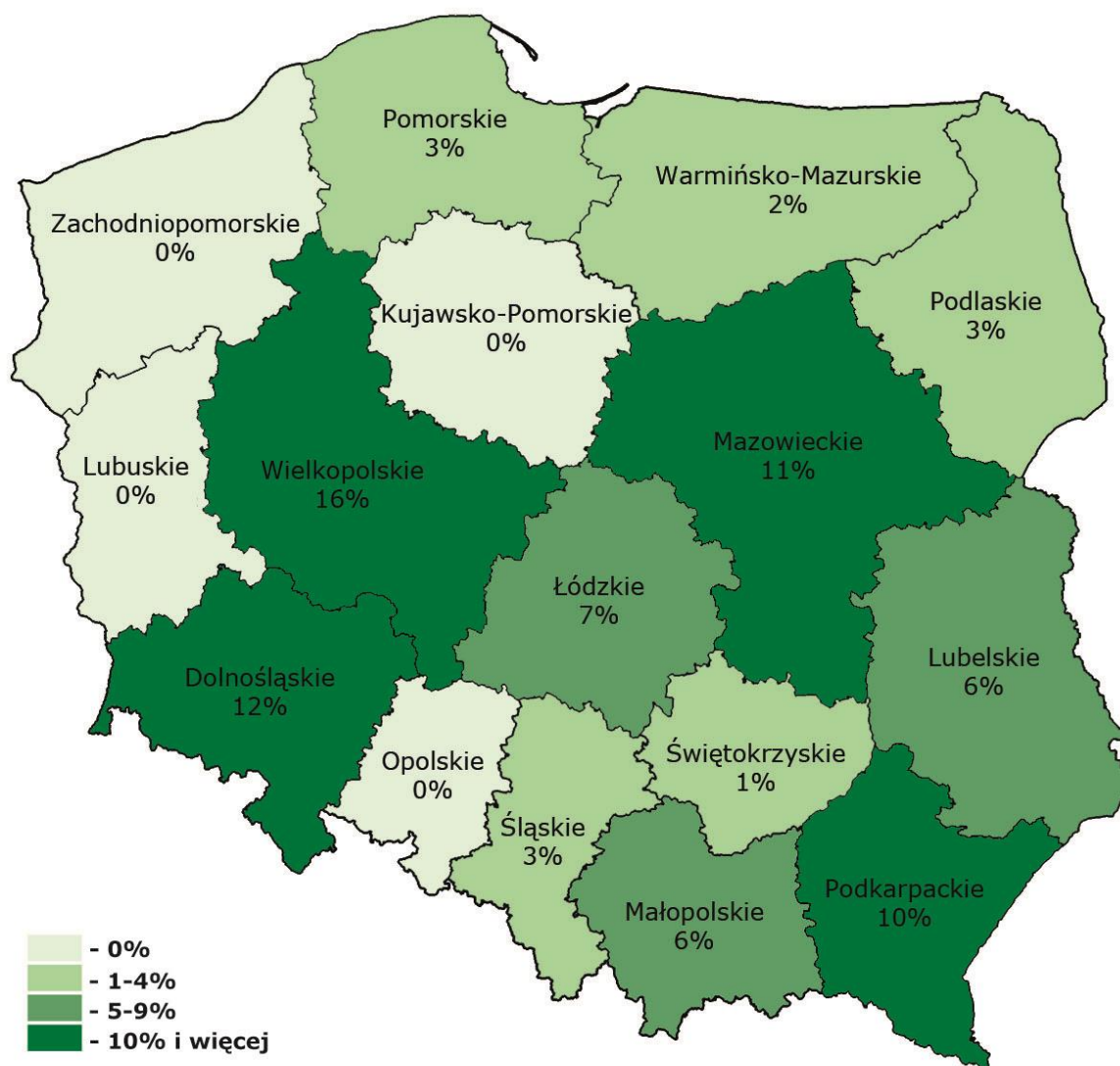
W opracowaniu wykorzystano dane rachunkowe z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w 2013 r. dla potrzeb Polskiego FADN. Pochodziły one z 12 117 indywidualnych gospodarstw rolnych. Jest to część statystycznie reprezentatywnej próby liczącej 12 322 gospodarstw. Zbiór tych gospodarstw podzielono na dwa podzbiory, stosując następujące rozróżnienie:

- do zbadania struktury badanej zbiorowości gospodarstw wykorzystano informacje z 7 543 gospodarstw, które wypełniły ankietę dotyczącą dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika (rozdział 3 i 4),
- do zbadania dochodów rodzin rolników w gospodarstwach grupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych wykorzystano dane z 1 003 gospodarstw, które pozytywnie przeszły kontrolę jakości danych oraz w których dochód spoza gospodarstwa oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był większy od zera (rozdział 5).

Badanie dotyczące dochodów rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego prowadzone jest równoległe do badań Polskiego FADN i jest dobrowolne. W ramach tego badania 778 rolników odmówiło wypełnienia ankiety, w 1 310 gospodarstwach podano dochód spoza gospodarstwa większy od zera, a 6 233 rolników zadeklarowało dochód zerowy. Do tej grupy zaliczono również rolników, którzy wpisali w ankiecie zryczałtowany zwrot kosztów dla rolników z tytułu prowadzenia rachunkowości rolnej dla potrzeb Polskiego FADN w kwocie 200 zł. Pozostałe 3 796 ankiet zostało zakwestionowane w wyniku kontroli jakości danych i informacje w nich zawarte nie są przedmiotem analizy tego opracowania.

W celu zbadania stopnia uczestnictwa w badaniu w poszczególnych województwach obliczono udział rolników odmawiających udzielenia odpowiedzi w stosunku do wszystkich gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN. Wyniki analizy dla poszczególnych województw przedstawiono na poniższej mapie (patrz: Mapa 2). Biorąc pod uwagę stopień „odmów” można zauważyć, że w czterech województwach tj. podkarpackim, mazowieckim, dolnośląskim i wielkopolskim odmówiło odpowiedzi 10% i więcej rolników (odpowiednio 10%, 11%, 12% i 16%). W województwie lubuskim, opolskim, kujawsko-pomorskim oraz zachodniopomorskim wszyscy rolnicy zaakceptowali wypełnienie ankiety badawczej. W porównaniu do 2012 roku¹⁰ wzrosła liczba „odmów” uczestnictwa w badaniu (683 odmowy w 2012 roku i 778 odmów w 2013 roku).

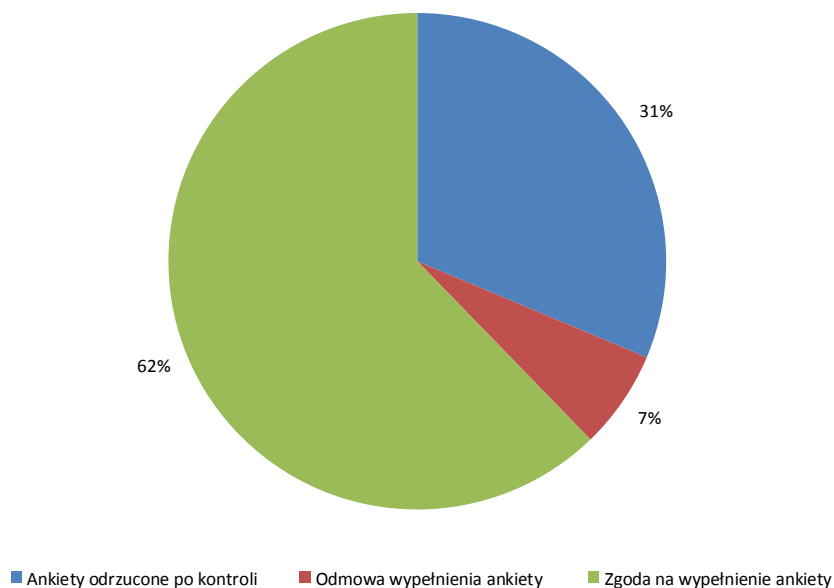
Mapa 2. Udział odmów wypełnienia ankiety w poszczególnych województwach w 2013 roku

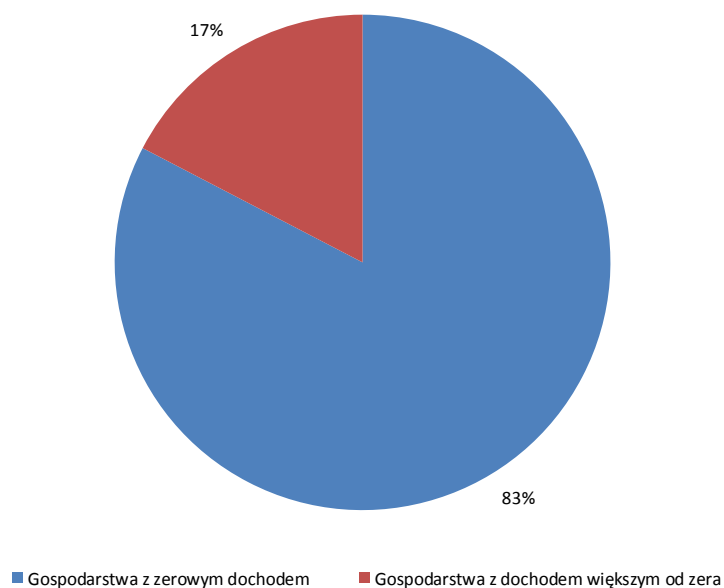
¹⁰ L. Goraj, S. Mańko, P. Michalak, K. Kambo (2013): Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2012 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Z zestawienia ankiet wynika, że ok. 93% gospodarstw wyraziło zgodę na udział w badaniu dotyczącym dochodów spoza gospodarstwa rolnego, jednakże aż 31% ankiet zostało zakwestionowanych w wyniku kontroli jakości danych (patrz: Wykres 1).

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach

Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego

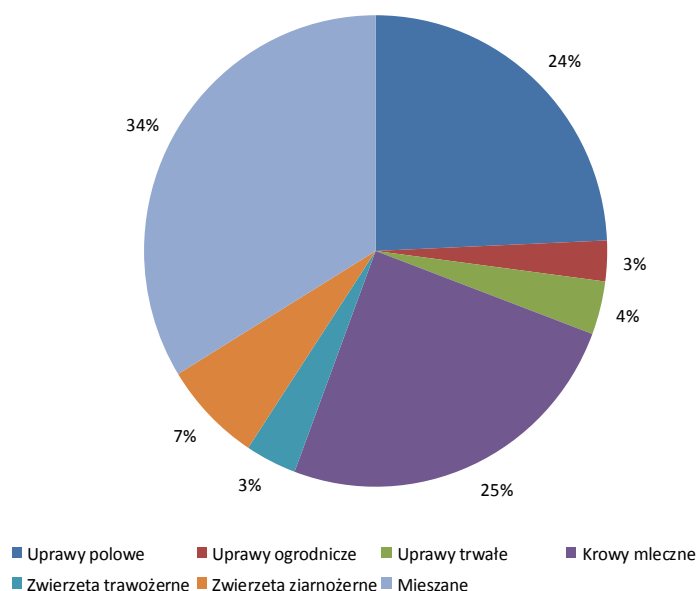

Rozkład struktury procentowej gospodarstw według wielkości zadeklarowanego dochodu spoza gospodarstwa rolnego wskazuje, że w 83% zwróconych ankiet deklarowano brak dochodu. W pozostałych 17% zadeklarowany dochód był powyżej zera (patrz: Wykres 2).

4. Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników

Badanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych gospodarstwach wykonano z uwzględnieniem 3 kryteriów grupowania: typu rolniczego (TF8), klasy wielkości ekonomicznej (ES6) i klasy obszarowej (UAA6). Pierwszym zastosowanym kryterium był typ rolniczy gospodarstwa.

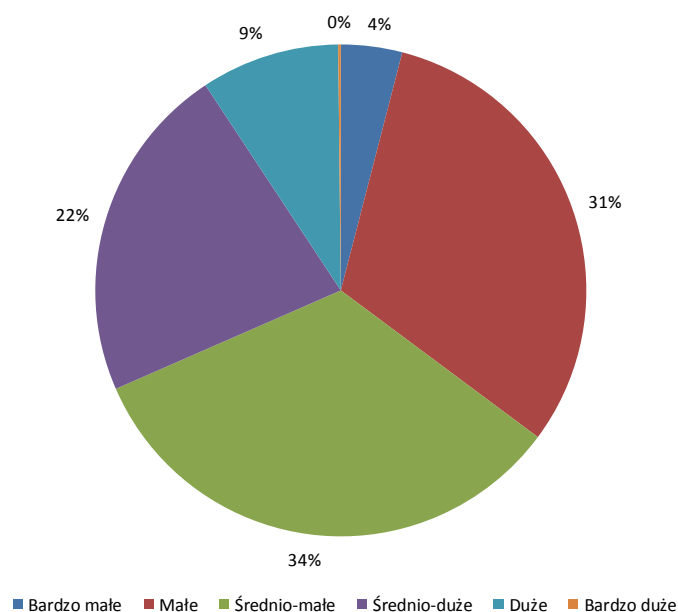
Wykres 3. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)¹¹

Analizując rozkład gospodarstw według typów rolniczych TF8 (patrz: Wykres 3) wynika, że najbardziej liczną grupą były gospodarstwa wielokierunkowe z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (34%). W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (25%), gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (24%). W pozostałych czterech typach rolniczych odsetek gospodarstw wynosił od 3 do 7% całości analizowanego zbioru.

¹¹ Pełen wykaz typów rolnych został zamieszczony na str. 35, Tabela 9.

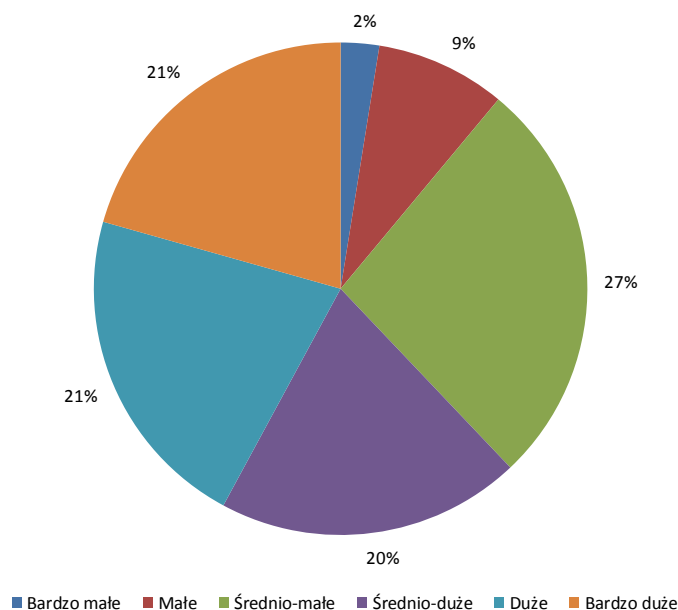
Wykres 4. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)¹²

Rozkład zbioru gospodarstw według sześciu klas wielkości ekonomicznej, ES6 (patrz: Wykres 4), wskazuje na dominujący (87%) udział w badanym zbiorze trzech kolejnych klas wielkości ekonomicznej (małych, średnio-małych i średnio-dużych). Ich wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale od 8 tys. do 100 tys. euro. Odsetek gospodarstw bardzo małych i dużych kształtował się na poziomie odpowiednio 4% i 9%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro), stanowiące 0,2% badanej próby.

¹² Pełen wykaz klas wielkości ekonomicznej został zamieszczony na str. 35, Tabela 10.

Wykres 5. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)¹³

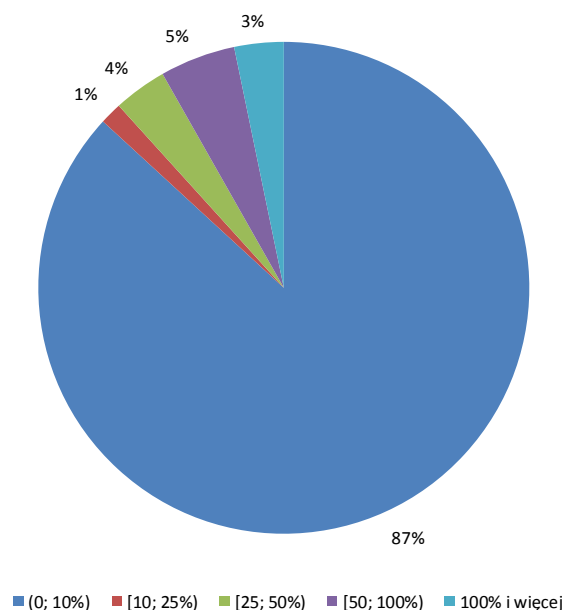

Z rozkładu zbioru gospodarstw według sześciu klas obszarowych wynika, że najliczniejszą grupą były gospodarstwa średnio-małe (27%). Powierzchnia użytków rolnych w tej grupie gospodarstw zawiera się w przedziale 10–20 ha (patrz: Wykres 5). Udział gospodarstw bardzo dużych, dużych wyniósł odpowiednio 21 %, a małych 9%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa należące do klasy poniżej 5 ha użytków rolnych (bardzo małe). Ich udział w całym zbiorze gospodarstw wyniósł 2%.

Z porównania struktury gospodarstw utworzonych według trzech różnych kryteriów grupowania wynika, że najbardziej równomierny rozkład wystąpił w przypadku zastosowania ostatniego kryterium grupowania, czyli według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6). Największą nierównomiernością charakteryzował się rozkład liczby gospodarstw według typu rolniczego (TF8).

¹³ Pełen wykaz klas obszarowych został zamieszczony na str. 36, Tabela 11.

Wykres 6. Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2013 roku (29 798 zł)

Dla celów porównawczych, wcześniejsze analizy uzupełniono o rozkład gospodarstw według arbitralnie przyjętych przedziałów kwot dochodu spoza gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 6). Przedziały klasowe dochodów ustalono w odniesieniu do kwoty wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego w 2013 roku 29 798 zł¹⁴. Dla tej analizy przyjęto następujące przedziały: poniżej 10% średniego wynagrodzenia netto, [10–25%) średniego wynagrodzenia netto, [25–50%), [50–100%) oraz powyżej 100%. Taki podział gospodarstw wskazał, że w ok. 3% badanych gospodarstw dochód spoza gospodarstwa rolnego był równy lub większy średniemu wynagrodzeniu netto w gospodarce narodowej.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

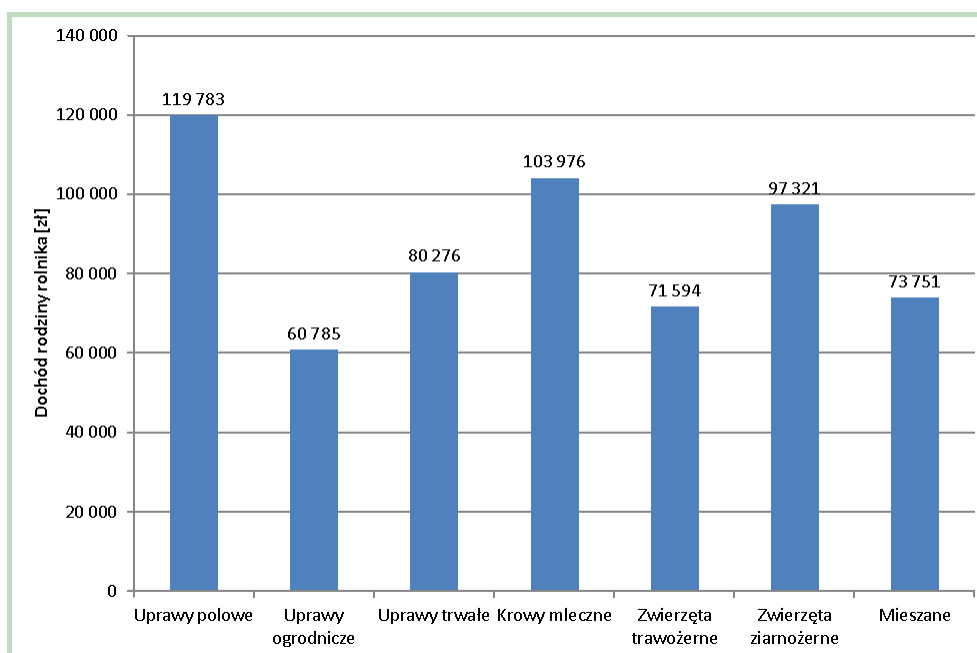
5. Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników¹⁵

Analizą objęto dochody rodzin rolników z 1 003 gospodarstw rolnych pogrupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej oraz powierzchni użytków rolnych, w których dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz dochody spoza gospodarstwa osiągnęły dodatnie wartości. Średnia wartość dochodu rodzin rolników w grupie gospodarstw, które zrealizowały dochód spoza gospodarstwa wyniosła 90 903 zł. Na kwotę tę składało się 69 226 zł dochodu netto z gospodarstwa rolnego (76%) i 21 677 zł dochodu spoza gospodarstwa (24%).

5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)

Pod względem poziomu dochodu rodziny rolnika najlepszą sytuacją dochodową charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Na drugim miejscu znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i chowie zwierząt ziarnożernych. Zdecydowanie najmniejsze dochody zrealizowały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych i w uprawach ogrodniczych. Średni dochód rodziny rolnika w analizowanych siedmiu typach rolniczych zawierał się w przedziale od 60 785 zł do 119 783 zł (patrz: Wykres 7).

Wykres 7. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

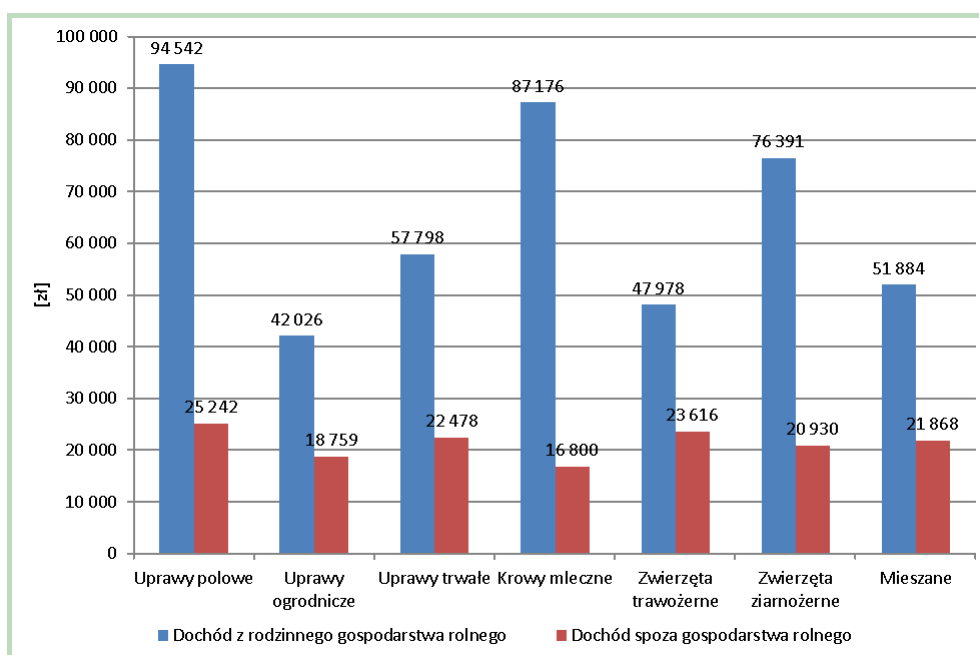

¹⁵ Dochód łączny obejmujący dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i dochody spoza gospodarstwa.

W poszczególnych typach rolniczych średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego kształtował się w przedziale od 42 026 do 94 542 zł (patrz: Wykres 8). Największy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych. W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i chowie zwierząt ziarnożernych. We wszystkich tych trzech grupach wartość dochodu przewyższała 75 000. zł. Z kolei średni dochód spoza gospodarstwa wynosił od 16 800 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie krów mlecznych) do 25 242 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych).

Wykres 8. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

W badanym zbiorze gospodarstw, jak również w poszczególnych typach rolniczych, zauważalne jest duże zróżnicowanie wszystkich kategorii dochodu (patrz: Tabela 3). Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które mieszczą się w przedziale od 54% do 153%. Największe zróżnicowanie dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego występowało w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz w gospodarstwach z produkcją mieszaną (wartość współczynnika zmienności 153%). Z kolei największym zróżnicowaniem dochodu spoza gospodarstwa charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (wartość współczynnika zmienności 110%) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (106%). Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (wartość współczynnika zmienności 121%) oraz specjalizujące się w produkcji mieszanej (110%) odznaczały się największym zróżnicowaniem dochodu rodziny rolnika.

Tabela 3. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w badanym zbiorze gospodarstw oraz w podziale na poszczególne typy rolnicze (TF8)

Wyszczególnienie	Typ rolniczy (TF8)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy polowe	94 542	1 985	990 365	144 894	153%
Dochód spoza gospodarstwa		25 242	100	156 400	20 995	83%
Dochód rodziny rolnika		119 783	9 496	990 865	144 878	121%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy ogrodnicze	42 026	509	142 488	40 053	95%
Dochód spoza gospodarstwa		18 759	1 600	33 600	10 200	54%
Dochód rodziny rolnika		60 785	10 909	162 018	42 985	71%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy trwałe	57 798	5 337	349 375	58 460	101%
Dochód spoza gospodarstwa		22 478	600	90 000	19 904	89%
Dochód rodziny rolnika		80 276	26 574	357 175	58 402	73%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Krowy mleczne	87 176	2 061	435 385	79 567	91%
Dochód spoza gospodarstwa		16 800	300	211 400	18 465	110%
Dochód rodziny rolnika		103 976	4 261	483 685	80 671	78%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta trawożerne	47 978	222	305 424	58 669	122%
Dochód spoza gospodarstwa		23 616	600	90 000	19 384	82%
Dochód rodziny rolnika		71 594	11 029	306 024	56 638	79%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta ziarnożerne	76 391	44	430 206	79 928	105%
Dochód spoza gospodarstwa		20 930	600	155 800	22 178	106%
Dochód rodziny rolnika		97 321	17 211	465 606	80 800	83%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Mieszane	51 884	221	991 479	79 185	153%
Dochód spoza gospodarstwa		21 868	300	149 800	19 088	87%
Dochód rodziny rolnika		73 751	2 689	1 030 479	80 942	110%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	69 226	44	991 479	97 977	142%
Dochód spoza gospodarstwa		21 677	100	211 400	19 674	91%
Dochód rodziny rolnika		90 902	2 689	1 030 479	98 810	109%

Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w dochodzie rodziny rolnika, odnotowano w trzech grupach gospodarstw (patrz: Tabela 6):

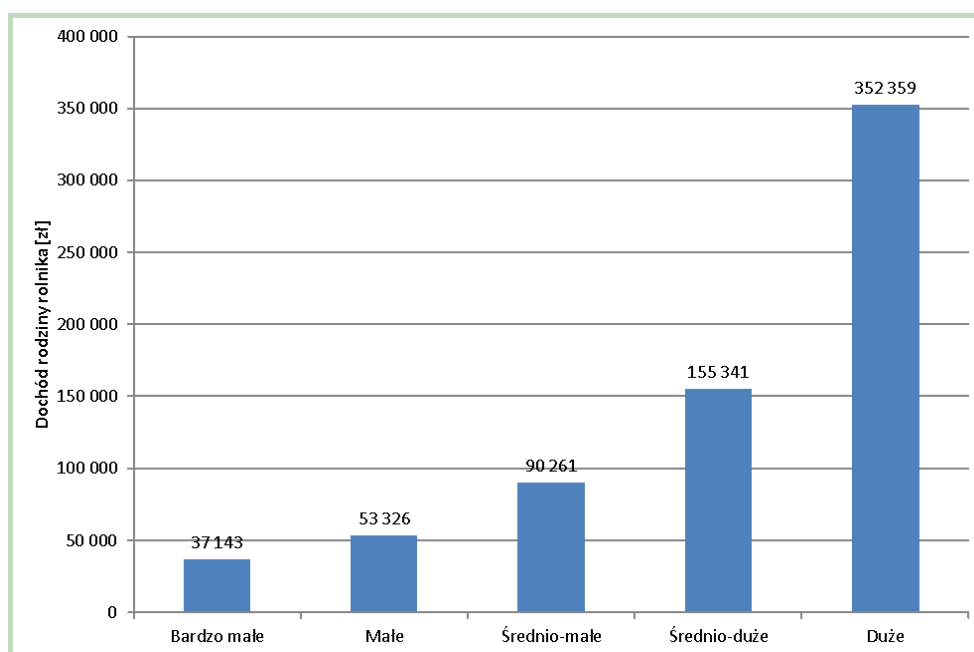
- specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (33%),
- specjalizujących się uprawach ogrodniczych (30,9%),
- specjalizujących się w produkcji mieszanej (29,7%).

Biorąc z kolei pod uwagę udział procentowy wartości przekazania produktów gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego w wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego to najwyższy wskaźnik procentowy odnotowano w gospodarstwach mieszanych (4,7%), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (1,4%).

5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)

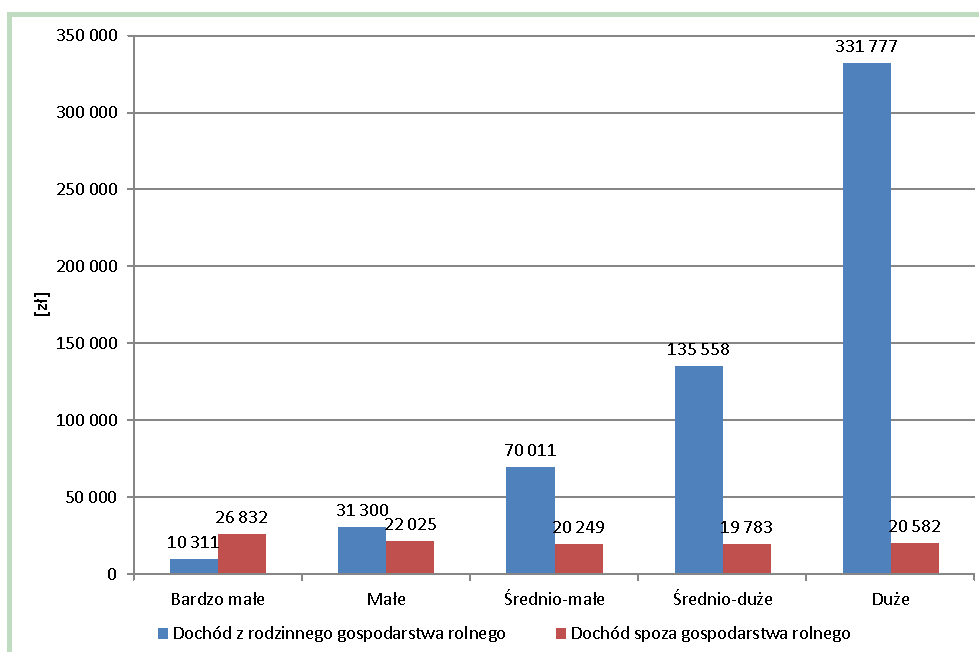
Analizując dochody rodzin rolników w gospodarstwach pogrupowanych według sześciu klas wielkości ekonomicznej (ES6) zauważono, że przeciętny dochód rodziny rolnika zwiększał się w kolejnych klasach (patrz: Wykres 9 oraz Tabela 5). Kwota tego dochodu zawierała się w przedziale od 37 143 zł dla gospodarstw bardzo małych (wielkość od 2 tys. do 8 tys. euro) do 352 359 zł dla gospodarstw dużych (wielkość od 100 tys. do 500 tys. euro). Oznacza to, że średni dochód w klasie gospodarstw dużych był ponad 9 razy większy niż w klasie gospodarstw bardzo małych. Te wyraźne zależności przekładają się na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Średni dochód z rodzinnego gospodarstwa w klasie gospodarstw dużych przewyższył prawie 30-krotnie średni dochód z klasy gospodarstw bardzo małych. Świadczy to o bardzo dużym zróżnicowaniu przeciętnego dochodu między klasami wielkości ekonomicznej. Dane dla klasy gospodarstw bardzo dużych nie są prezentowane w tabelach i na wykresach, ponieważ w badanej grupie gospodarstw żadne nie osiągnęło klasy wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro.

Wykres 9. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

W przypadku dochodu spoza gospodarstwa relacje między klasami wielkości ekonomicznej kształtowały się odmiennie (patrz: Wykres 10). Średni dochód spoza gospodarstwa rolnego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wynosił od 19 783 zł (klasa gospodarstw średnio-dużych) do 26 832 zł (klasa gospodarstw bardzo małych). W żadnej klasie gospodarstw średni dochód spoza gospodarstwa rolnego nie przekroczył poziomu 30 tys. zł.

Wykres 10. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (E56)

Wyniki statystyczne poszczególnych kategorii dochodu (patrz: Tabela 4) wskazują, że największym zróżnicowaniem charakteryzował się dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. W przypadku dochodu spoza gospodarstwa rolnego, współczynnik zmienności przyjmował wartości zawierające się w przedziale od 74% w gospodarstwach bardzo małych do 105% w gospodarstwach średnio-małych. Z kolei współczynnik zmienności dochodu rodziny rolnika przy tym grupowaniu wahał się od 53% w gospodarstwach średnio-dużych do 67% w gospodarstwach dużych. Uzyskane rezultaty potwierdzają występowanie zróżnicowania dochodów pomiędzy wyodrębnionymi klasami wielkości ekonomicznej.

Tabela 4. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna (ES6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	10 311	44	32 650	6 913	67%
Dochód spoza gospodarstwa		26 832	500	123 000	19 957	74%
Dochód rodziny rolnika		37 143	4 261	124 619	20 459	55%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	31 300	222	349 375	27 834	89%
Dochód spoza gospodarstwa		22 025	100	211 400	18 280	83%
Dochód rodziny rolnika		53 326	4 608	357 175	31 751	60%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	70 011	229	314 594	47 015	67%
Dochód spoza gospodarstwa		20 249	400	156 400	21 256	105%
Dochód rodziny rolnika		90 261	2 689	394 394	50 145	56%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	135 558	7 533	389 719	79 537	59%
Dochód spoza gospodarstwa		19 783	300	131 600	20 499	104%
Dochód rodziny rolnika		155 341	11 510	416 926	82 417	53%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	331 777	11 065	991 479	233 935	71%
Dochód spoza gospodarstwa		20 582	500	78 000	16 894	82%
Dochód rodziny rolnika		352 359	12 665	1 030 479	234 557	67%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	-	-	-	-	-
Dochód spoza gospodarstwa		-	-	-	-	-
Dochód rodziny rolnika		-	-	-	-	-
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	69 226	44	991 479	97 977	142%
Dochód spoza gospodarstwa		21 677	100	211 400	19 674	91%
Dochód rodziny rolnika		90 902	2 689	1 030 479	98 810	109%

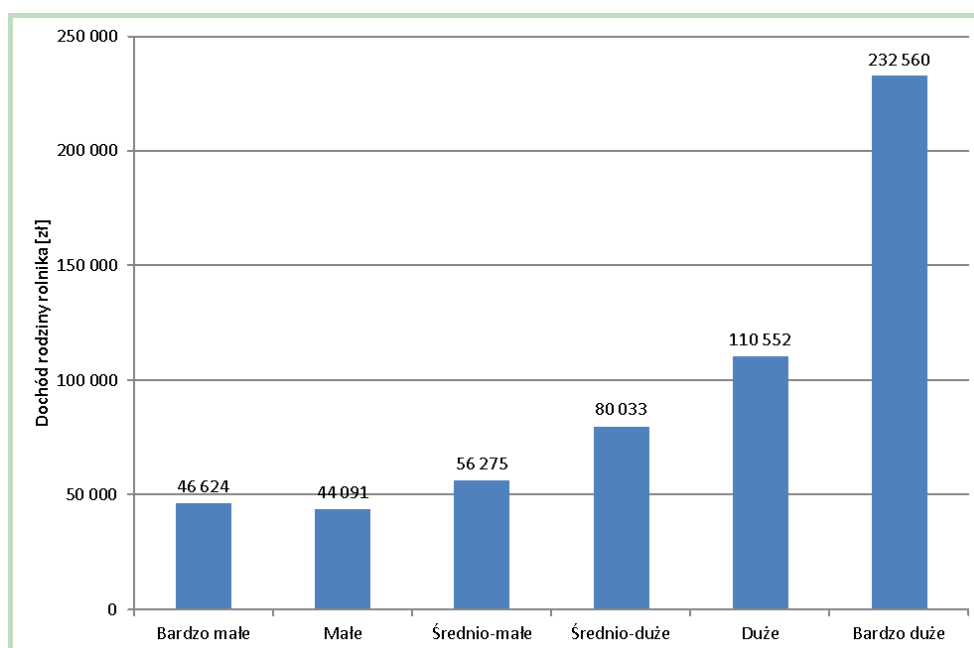
Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w strukturze dochodu gospodarstwa domowego rodziny rolnika (patrz: Tabela 7), stwierdzono w gospodarstwach bardzo małych. W tej klasie ekonomicznej dochody ze źródeł zewnętrznych stanowiły aż 72,2% dochodu rodziny rolnika. Również znaczący, wynoszący 41,3%, udział dochodów spoza rolnictwa w dochodach rodzin rolników uwidocznił się w gospodarstwach małych. W przypadku gospodarstw dużych dochód spoza gospodarstwa miał prawie 6% udział w wartości dochodu rodziny rolnika. Taka sama tendencja wystąpiła w stosunku wartości przekazanych własnych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział tego spożycia zaznaczał się w gospodarstwach dużych i wynosił tylko 0,5%, a największy stanowił 15,1% w gospodarstwach bardzo małych.

Otrzymane wyniki wskazują na silną tendencję zmniejszania się znaczenia dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Maleje również udział wartości przekazanych w dochodzie z gospodarstwa rodziny rolnika.

5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)

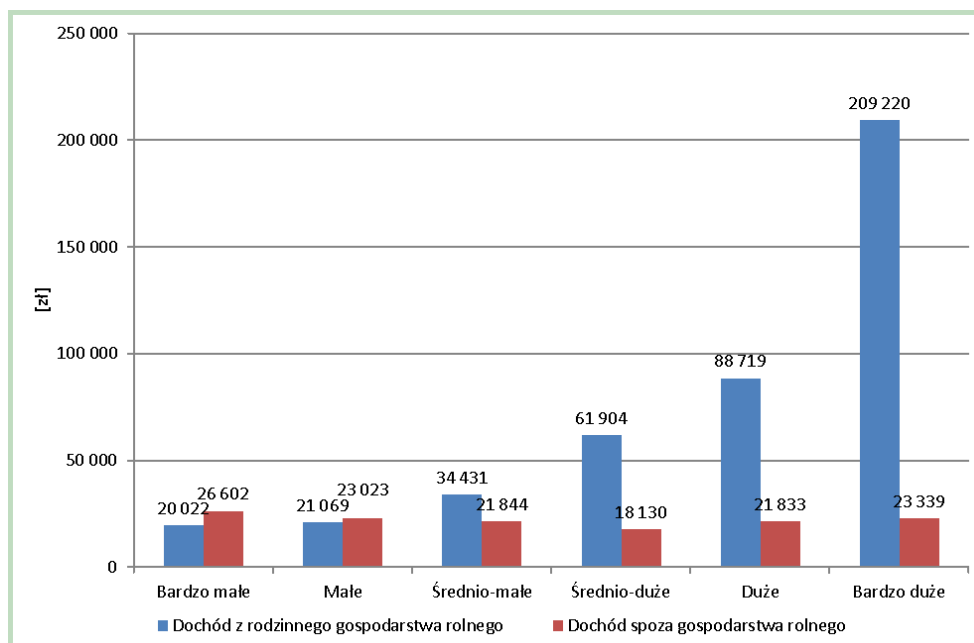
Ostatnim grupowaniem, jakie zastosowano dla potrzeb analizy dochodów rodzin rolników, był podział według posiadanych zasobów ziemi.

Wykres 11. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Analizując kształtowanie się dochodów rodziny rolnika w gospodarstwach pogrupowanych według 6 klas obszarowych zaobserwowano, że dochód ten rośnie wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytków rolnych gospodarstwa (patrz: Wykres 11). Wyjątek stanowiły bardzo małe gospodarstwa, mniejsze niż 5 ha, w których odnotowana wartość dochodu była wyższa niż w gospodarstwach małych. To oznacza, że klasyfikacja gospodarstw według zasobów ziemi nie odwzorowuje zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw. Jednocześnie zaobserwowano, że dochód w klasie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 50 ha) był ponad 5-krotnie większy od dochodu w klasie gospodarstw małych (od 5 do 10 ha). Średni dochód rodziny rolniczej zawierał się w granicach od 44 091 zł w gospodarstwach małych do 232 560 zł w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Kształtowanie się dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykazuje podobną tendencję jak w przypadku dochodów rodziny rolnika (patrz: Wykres 12). Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa, zwiększa się średni dochód z rodzinnego gospodarstwa. Wartości dochodów spoza gospodarstwa rolnego we wszystkich analizowanych grupach kształtowały się w przedziale od 18 130 zł do 26 602 zł.

Statystyki obliczone dla tego rodzaju grupowania wykazały zróżnicowanie dochodów. Wartość współczynnika zmienności dla dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zawierała się w przedziale od 71% w gospodarstwach dużych do 115% w gospodarstwach małych. Zróżnicowane były także dochody spoza gospodarstwa rolnego. Wartość współczynnika zmienności zawierała się w przedziale od 67% dla gospodarstw bardzo małych do 104% dla gospodarstw bardzo dużych. Wartość współczynnika zmienności dla dochodów rodziny rolnika zawierała się w przedziale od 58% w gospodarstwach bardzo małych do 78% w gospodarstwach bardzo dużych.

Tabela 5. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR (UAA6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	20 022	509	79 465	18 652	93%
Dochód spoza gospodarstwa		26 602	5 400	90 000	17 788	67%
Dochód rodziny rolnika		46 624	10 632	118 465	27 183	58%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	21 069	44	149 767	24 299	115%
Dochód spoza gospodarstwa		23 023	500	123 000	17 326	75%
Dochód rodziny rolnika		44 091	4 261	162 018	27 060	61%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	34 431	461	349 375	33 024	96%
Dochód spoza gospodarstwa		21 844	400	211 400	19 899	91%
Dochód rodziny rolnika		56 275	4 608	357 175	35 704	63%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	61 904	229	302 945	51 010	82%
Dochód spoza gospodarstwa		18 130	100	66 500	14 762	81%
Dochód rodziny rolnika		80 033	2 689	318 545	51 764	65%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	88 719	222	377 926	63 220	71%
Dochód spoza gospodarstwa		21 833	300	156 400	21 783	100%
Dochód rodziny rolnika		110 552	9 305	416 926	63 477	57%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	209 220	11 010	991 479	181 110	87%
Dochód spoza gospodarstwa		23 339	300	149 800	24 349	104%
Dochód rodziny rolnika		232 560	11 510	1 030 479	181 283	78%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	69 226	44	991 479	97 977	142%
Dochód spoza gospodarstwa		21 677	100	211 400	19 674	91%
Dochód rodziny rolnika		90 902	2 689	1 030 479	98 810	109%

W gospodarstwach z wyższych klas obszarowych widoczne jest zmniejszenie znaczenia pozarolniczych źródeł dochodu w tworzeniu dochodu rodziny rolnika (patrz: Tabela 8). W gospodarstwach bardzo małych, dochód spoza gospodarstwa rolnego stanowił 57,1% dochodu rodziny rolnika. Natomiast w grupie gospodarstw bardzo dużych, udział ten wyniósł tylko 10%. Podobna tendencja zachowała się w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych na spożycie do gospodarstwa domowego. Największą relację procentową wartości przekazania do wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach małych i bardzo małych, odpowiednio 8,3% i 7,5%. Dla porównania wskaźnik ten w grupie gospodarstw bardzo dużych stanowił 0,8%.

6. Podsumowanie

Sytuacja ekonomiczna rodzin rolniczych w badanych gospodarstwach kształtowana jest przede wszystkim przez poziom dochodów z gospodarstwa rolnego i w znacznie mniejszym stopniu przez dochody spoza gospodarstwa.

Z analizy gospodarstw domowych uzyskujących dochody spoza gospodarstwa rolnego, wynika, że najniższe dochody spoza gospodarstwa uzyskiwali rolnicy posiadający gospodarstwa zaliczane do grupy średnich zarówno pod względem wielkości ekonomicznej jak i wielkości obszarowej. Jest to prawdopodobnie skutek tego, że dostępne dla tej grupy gospodarstw technologie produkcji wymagały większego zaangażowania pracy własnej w gospodarstwie rolnym. Z kolei gospodarstwa mniejsze ekonomicznie i obszarowo mają nadwyżki własnej siły roboczej ze względu na skalę produkcji, a gospodarstwa większe ze względu na wyższe wykorzystanie pracy najemnej i pracooszczędne technologie wytwarzania.

Szczególnie wysokie dochody spoza gospodarstwa rolnego uzyskiwali rolnicy prowadzący największe gospodarstwa rolne, co wynika z faktu, że w tych gospodarstwach była największa liczba osób prowadzących zarejestrowaną działalność pozarolniczą.

7. Aneks tabelaryczny

Tabela 6. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	224	17	34	187	49	57	435
Wielkość ekonomiczna [euro]	35 692,6	34 292,4	20 250,0	39 676,6	27 643,1	66 650,9	28 859,8
powierzchnia użytków rolnych [ha]	48,6	5,5	10,7	27,3	30,6	25,0	26,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	94 541,8	42 025,9	57 797,6	87 176,1	47 977,7	76 391,1	51 883,6
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 439,1	855,1	827,9	1 916,5	1 704,4	2 102,7	2 457,6
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	1,5	2,0	1,4	2,2	3,6	2,8	4,7
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	25 241,5	18 758,8	22 477,9	16 800,0	23 616,3	20 929,8	21 867,8
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	53,3	66,1	42,7	29,7	39,0	43,8	44,4
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	30,0	30,2	44,0	57,5	38,0	38,6	41,5
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	1,6	1,7	1,2	4,6	2,5	1,8	3,2
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	12,0	2,0	12,1	6,1	18,9	6,4	7,4
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	3,1	0,0	0,0	2,1	1,7	9,4	3,4
Dochód rodziny rolnika [zł]	119 783,3	60 784,7	80 275,6	103 976,1	71 594,0	97 320,9	73 751,4
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	21,1	30,9	28,0	16,2	33,0	21,5	29,7

Tabela 7. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	112	416	292	132	51	0
Wielkość ekonomiczna [euro]	6 271,3	15 464,3	35 120,9	68 420,5	156 302,2	.
powierzchnia użytków rolnych [ha]	8,3	15,4	31,3	54,5	137,6	.
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	10 311,3	31 300,3	70 011,2	135 558,3	331 776,9	.
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 556,9	2 078,1	1 895,1	2 404,6	1 689,6	.
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	15,1	6,6	2,7	1,8	0,5	.
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	26 832,1	22 025,4	20 249,3	19 782,6	20 582,4	.
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	58,9	46,6	41,4	39,6	14,9	.
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	35,0	39,3	42,0	45,0	45,3	.
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	3,0	2,8	2,8	2,6	2,7	.
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	3,1	9,4	8,2	10,4	24,8	.
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	0,0	1,9	5,6	2,5	12,4	.
Dochód rodziny rolnika [zł]	37 143,5	53 325,7	90 260,5	155 340,9	352 359,2	.
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	72,2	41,3	22,4	12,7	5,8	.

Tabela 8. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	29	151	348	185	153	137
Wielkość ekonomiczna [euro]	12 089,9	12 022,0	18 834,4	32 692,8	46 746,9	91 044,0
powierzchnia użytków rolnych [ha]	3,5	7,7	14,4	24,5	39,3	101,2
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	20 021,8	21 068,5	34 431,4	61 903,7	88 718,6	209 220,2
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 496,4	1 739,6	1 953,1	2 330,1	2 221,9	1 744,9
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	7,5	8,3	5,7	3,8	2,5	0,8
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	26 601,7	23 022,8	21 843,8	18 129,7	21 833,3	23 339,4
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	43,9	55,8	49,0	40,5	40,3	30,7
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	53,1	29,7	39,5	47,0	44,1	40,4
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	2,1	3,6	2,4	4,1	3,1	1,4
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	0,9	9,4	7,0	5,7	10,2	17,9
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	0,0	1,4	2,2	2,7	2,4	9,7
Dochód rodziny rolnika [zł]	46 623,5	44 091,4	56 275,2	80 033,4	110 551,9	232 559,6
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	57,1	52,2	38,8	22,7	19,7	10,0

Tabela 9. Grupowanie gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)

Typy rolnicze		Typy rolnicze podstawowe	
Symbol	Nazwa	Symbol	Nazwa
1	Uprawy polowe	15	Specjalizujące się w uprawie zbóż (łącznie z ryżem), roślin oleistych i wysokobiałkowych na nasiona
		16	Specjalizujące się w uprawie polowej różnych gatunków roślin
2	Uprawy ogrodnicze	21	Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych) pod wysokimi osłonami
		22	Specjalizujące się w gruntowych uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
		23	Specjalizujące się w uprawie grzybów i w szkółkarstwie oraz uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
3	Winnice	35	Specjalizujące się w uprawie winorośli
4	Uprawy trwałe	36	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (bez winorośli i oliwek)
		37	Specjalizujące się w uprawie oliwek
		38	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe)
5	Krowy mleczne	45	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego
6	Zwierzęta trawożerne	46	Specjalizujące się w chowie bydła rzeźnego (w tym hodowla)
		47	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego i rzeźnego (w tym hodowla)
		48	Specjalizujące się w chowie owiec, kóz i innych zwierząt żywionych paszami objętościowymi
7	Zwierzęta ziarnożerne	51	Specjalizujące się w chowie trzody chlewnej
		52	Specjalizujące się w chowie drobiu
		53	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
8	Mieszane	61	Mieszane - różne uprawy
		73	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami objętościowymi
		74	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami treściwymi
		83	Mieszane - uprawy polowe i zwierzęta żywione paszami objętościowymi
		84	Mieszane - różne uprawy i zwierzęta

Tabela 10. Grupowanie gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (euro), klasyfikacja ES6

ES6		Rozmiar w euro		
Bardzo małe	(1)	2 000	≤ €	< 8 000
Małe	(2)	8 000	≤ €	< 25 000
Średnio-małe	(3)	25 000	≤ €	< 50 000
Średnio-duże	(4)	50 000	≤ €	< 100 000
Duże	(5)	100 000	≤ €	< 500 000
Bardzo duże	(6)		€	≥ 500 000

Tabela 11. Grupowanie gospodarstw rolnych według wielkości powierzchni użytków rolnych (UR), klasyfikacja UAA6

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha
bardzo małe (AXS)	UR ≤ 5
małe (AS)	5 < UR ≤ 10
średnio - małe (AMS)	10 < UR ≤ 20
średnio - duże (AML)	20 < UR ≤ 30
duże (AL)	30 < UR ≤ 50
bardzo duże (AXL)	UR > 50

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB